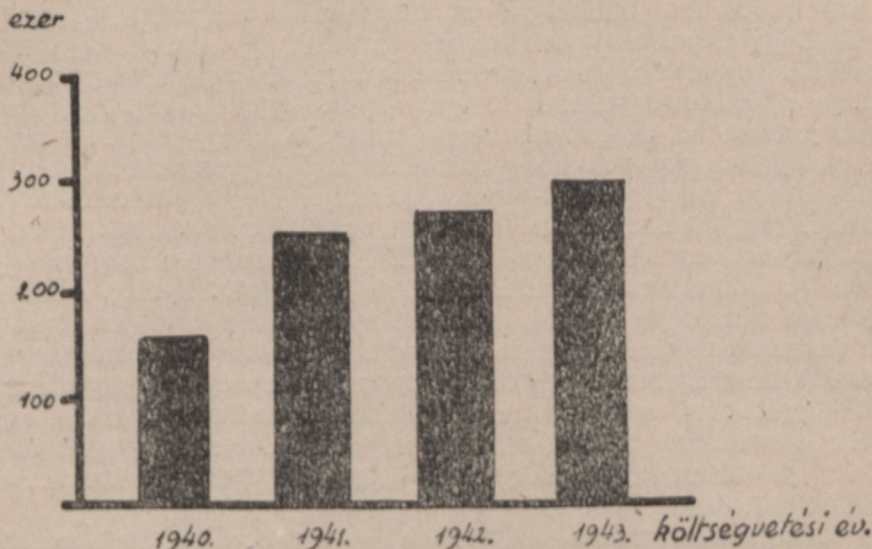

Ápolási napok száma.

Éppen ez a sokirányú fejlődés, amelyet Egyetemünk már rövid fennállása óta felmutathat, bizonyítja, hogy milyen fontos és sokoldalú hivatást tölt be itt, az ország déli végein, de mutatja azt is, hogy milyen nagy feladat vár még reá a jövőben.

KRAMÁR JENŐ

Szeged-délvidéki tájegyetem

A KÖZÉPKORI EGYETEM neve századokon át studium generale, ami annyit jelentett, hogy kapuja tárva-nyitva állt mindenki előtt, aki megfelelő előképzettség birtokában itt akarta megszerezni a tudás teljét. Megszorítás nem volt. A diákok szabadon vándorolhattak egyetemről egyetemre, útlevelet, állampolgárságot senki sem kért tőlük, s a nemzetekfeletti latin nyelv az előadások meghallgatását mindenütt lehetővé tette.

Csak a XIV. század második felében bukkannak fel az első nyomok a nyugateurópai kultúrközösség keleti peremén, hogy az alapítók territoriális elhatárolásokra gondolnak. Hóman Bálint szerint Nagy Kázmér lengyel király a krakkói, IV. Rudolf osztrák herceg a bécsi és Nagy Lajos a pécsi egyetemet (1367) elsősorban kultúrpolitikai okokból alapították, hogy a kevéssel előbb (1348-ban) alapított prágai német egyetemről országaik ifjúságát visszatartsák, s így a német kultúrából fenyegető függéstől országaikat megvédjék.

A diákok szabad vándorlása és a tanulás szabadsága elé az első komolyabb gátakat azonban csak a vallási megosztás állította. A territoriális elv akkor a Németbirodalomban politikai, felekezeti és tanulmányi vonalon egyaránt éles alkalmazásba került. Rendre

megalakulnak a tartományi egyházak (Landeskirche) és egyetemek is, hiszen az egyetem a fejedelem kezében a leghatásosabb „instrumentum dominationis”-szá lesz, mellyel biztosíthatja a felekezete szerint való tan tisztaságát és hivatalnokai megbízható képzését. Mivel így a politikai és felekezeti határok egyúttal az egyetemek határaivá is lettek, (most már rendszeren pozitív fejedelmi parancs is tiltja a külföldi egyetemek látogatását), az egyetem régi „generalis” jelzője elsorvad, de Paulsen ítélete szerint ezzel együtt járt a középkori egyetem nagyvonalúságának eltűnése is. Ugyanaz a helyzet természetesen más országokban is. Pázmány Péter egyetemére II. József koráig csak katolikus tanárokat neveznek ki és csak katolikus hallgatókat vesznek fel. Amikor a XVIII. században a magyar egyetemet az állam vette át és Budára, majd Pestre helyezte, a felvilágosodás vert rajta tanyát. A kormány azonban bizonyos konfesz-szionális elemekkel vegyített területiális korlátozásokat mégis fenn tartott, amennyiben a protestáns ifjakat csak nehezen engedte külföldi protestáns egyetemekre, a katolikusokat viszont a római egyetem látogatásától tiltotta el, mert előbbieik révén a nyugati forradalmi, utóbbiak révén pedig az „ultramontán” eszmék beáramlásától tartott.

Hazánkban azonban területiális egyetem olyan értelemben, mint Németországban nem alakulhatott, egyszerűen azért, mert ameddig a szorosabb értelemben vett Magyarországnak olyan területe volt, mely politikailag különálló volt és önálló történelmet élt — Erdély —, csak egy egyeteme volt az országnak, mikor pedig a második egyetem Kolozsvárt megalakult, Erdély területiális különállása már megszűnt. A kolozsvári, majd a pozsonyi és debreceni egyetem tehát már nem területiális, provinciális, másodrangú, hanem regionális, azaz tájegyetem lett. Mindegyik a magyar élet egy-egy jelentős szellemi emporiumán keletkezett. Székvárosuknak és a környező tájnak új szintet adtak, hiszen természetes kulturális kisugárzásuk elsősorban az egyetemi székvárosban és a környező vidéken éreztette hatását. A székváros és a táj tudományos problémáival való különleges foglalkozás, ezeknek a feladatoknak tudatos vállalása teszi az egyetemet tájegyetemmé. A tájegyetem a területiális, vagy provinciális egyetemmel ellentétben nem zárkózik politikai, vagy közbenső közigazgatási határok szűk keretei mögé, az egyetemes nemzeti szellem munkálója marad, de ezt a megbonthatatlan szellemet elsősorban a táj tudományos feladatainak rendszeres megállapításával és megoldásával kívánja szolgálni. Ezért kapuja is az ország minden ifja előtt nyitva áll.

A szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem nemcsak földrajzi fekvésénél fogva ilyen magyar tájegyetem, hanem alapítójának és névadó patrónusának az egyetem ünnepélyes megnyitásakor nyilvánított, határozott akarata szerint is. A Kormányzó szózata szerint a szegedi egyetem az Alföld egyeteme, az Alföldbe azonban természetesen beleértjük azt is, amit ma általában Délvidéknek nevezünk. A „Délvidék” fogalom különben sem olyan határozott körvonalú, mint pl. a Dunántúl. Időnként más és más területeket értettek rajta. II. Ulászló 1498-as törvénye „Magyarország déli részei”-n (partium

inferiorum) Pozsega, Valkó, Szerém, Bács, Csongrád, Csanád, Torontál, Arad, Temes és Békés megyéket érti. Az 1525-ös országgyűlés már csak Temes, Torontál, Bács, Valkó, Szerém és Pozsega megyéket sorolja fel a Délvidék tartozékaiként. Ujabb írók, pl. a szegedi Reizner János viszont Délvidékként Krassó-Szörény, Temes, Torontál, Bácsbodrog, Szerém, Pozsega és Verőcze megyéket jelöli meg. Akármelyik elhatárolást is vesszük azonban, Szeged mindig annak a területnek a kapujában fekszik, melyet Délvidéknek neveztek. Földrajzi helyzete tehát az Alföldnek és a Délvidéknek a szolgálatára rendelte.

Ez a rendeltetés a török világ után egészen élesen kirajzolódik. A török félhold 1686-ban tűnt el a szegedi vár tornyáról. Ettől kezdve a Temesköz felé végvár szerepét tölti be. 1692-től a Temesköz felszabadítását célzó hadműveleteknek hivatalosan is Szeged lett a kiindulópontja. Majd a háborúk elültével mint fontos átkelőhely az északi-déli kivitel és behozatal főhelye lett. De népfölöslegéből magyar munkaerőt is ezrével küldött a népiségileg oly vegyes Délvidékre. A dohánymonopolium behozatalával a XVIII. században a szegedi dohánykertészek csapatostul vándoroltak délfelé: a temesi és torontáli vidékekre, főképpen a Tisza-Maros-Aranka közére, de kisebb számban távolabb is: a Béga, Temes tájára, a Bácskában pedig a tiszamenti községekbe: Magyarakanizsára, Zentára, Adára, Moholra és Óbecsére. Ötvenöt délvidéki községet segített Szeged magyarokkal betelepíteni. A XVIII. század elején járványok, áradások után Makóra, Hódmezővásárhelyre, Mindszentre, Szentesre, Csongrádra is elvándorolnak szegediek. Mégis a város lakossága folyton nő: 1805-ben kerek számban még csak 25.000, 1848-ban 44.000, 1870-ben 70.000, 1891-ben 87.000 a lélekszám. Igaz, hogy a lakosság betelepedésekkel: németekkel, szerbekkel, kevés tóttal, morvával, csehvel, stb. is szaporodott, de a döntő mégis csak a szegediek természetes szaporodása volt, s a betelepedett nemzetiségek a jellegében mindig magyarnak maradt Szegeden csakhamar beolvadtak az őslakosságba.

Szeged azonban nemcsak magyar vérral frissítette fel a vérétvesztett Délvidéket, hanem kultúráját is szívesen és bőkezűen közölte vele. Reizner János, Szeged kultúrközvetítésének szorgalmas kutatója, a maga patetikus stílusában szemléletesen fejezi ki a török alól felszabadult Délvidék, s általában az Alföld kultúrális elhanyagoltságát, amikor azt írja, hogy teljes egy századdal a felszabadítás után, az 1777-ben kiadott Ratio Educationis térképén ott, ahol nagyobb iskolák vannak „fény tündöklék, ellenben Délmagyarország vidékét a legsötétebb felhőtömeg borítja”. A XVIII. század elején egyetlen középiskolája volt a Délvidéknek, a szegedi piarista atyáké. Ide tódult az egész Délvidék tanulnivágyó ifjúsága, különösen azóta, hogy a piaristák a nemes várossal megegyezve 1792-ben a gimnázium kiegészítéseképpen bölseleti tanfolyamot (liceumot) is létesítettek és ezáltal megnyílt 1859-ig a Délvidék egyetlen felsőfokú tanítészete. A felsőbbség engedélyét ehhez csak nehezen sikerült megszerezni s a város már akkor azzal indokolta a környező megyék támogatásával is alátámasztott kérését, hogy erre az intézményre a Délvidék,

nevezetesen Arad, Csanád, Krassó, Temes, Torontál és Bács megyék ifjúságának multhatatlanul szüksége van, elhelyezéséről viszont más-hol, mint Szegeden, nem lehet szó. A szegedi piarista gimnázium, majd a XIX. század második felében megnyílt reáliskola azután is igen nagy vonzóerőt gyakorolt a Délvidékre, amikor pedig már ott is létesültek középiskolák. A mult század utolsó negyedében is még átlag 1000 délvidéki tanuló járt a szegedi középiskolákat, s a nemzetiségek közül különösen a Délvidék németsege küldte szívesen ide fiait. 1878—1893 között a piarista gimnáziumba 17—40 csongrád-megyei, 5—27 krassószörényi, 15—59 temesi, 78—200 torontáli, 30—81 bácskai gyerek járt s ugyanakkor a reáliskolába ezek arányszáma a megyék előbbi sorrendjében 2—11, 3—26, 6—27, 25—105, 15—45 volt.

A piaristák filozófiai liceuma azonban nem elégítette ki a Délvidék kultúrigényeit, hiszen jogi képesítést nem adott. Szeged városa és hat délvidéki vármegye (Bács, Békés, Csanád, Temes és Torontál), továbbá a Kun Districtus akkor indítanak akciót egy szegedi jogakadémia iránt, amikor a Délvidékhez legközelebb eső akadémiát a kormány 1802-ben Pécsről Győrbe helyezi át. Békés megye egészen új akadémiát szeretett volna, a város és a többi megye azt kívánta, hogy a pozsonyi jogakadémiát helyezték át Szegedre, mert a Kisalföld ifjúsága könnyen elmehet Győrbe. Az indoklás most is ugyanaz, mint a liceum esetében: Szeged van természet szerint hivatva arra, hogy a Délvidék jogászfijúságát nevelje. A napoleoni háborúk, majd a rájuk következő gazdasági depresszió azonban nem kedveztek az akciónak, bár a város és az érdekelt megyék ismételten is elindították a holtpontról. A pozsonyi riválissal Szeged már akkor sem bírt. A huszas évek után a szabadságharcig nem is történt már lényegesebb lépés a kérdésben. A kiegyezés után azonban a város azonnal felvette az elejtett fonalat. A tekintetes tanács már 1868 augusztusában hozzáfogott az üggyhöz és kérését ismét a Délvidék kultúrális szolgálatával támasztotta alá, sőt most már arra is hivatkozott, hogy Szlavónia, de még Szerbia is nem egy jeles fiát köszönhet Szegednek.

A hetvenes évek elején Szeged törekvései legmagasabb fokú tanintézet iránt egyetem követelésében teljesedtek ki. 1872-ben megnyílt a kolozsvári egyetem, de már akkor felmerült és négy évtizeden át nem is aludt el a harmadik egyetem gondolata. A budapesti egyetem túlsúfoltságán u. i. csak harmadik egyetem felállítása segíthetett. A harmadik egyetem székhelye körül viharzó négy évtizedes harcban több város jelentette be igényét, köztük Szeged is. A többi város a regionális helyzet mellett történeti előzményekre is tudott hivatkozni. Pécs Nagy Lajos régi egyetemére, Kassa Kisdy Benedek egykori jezsuita egyetemére, Debrecen ősi református kollégiumára. A legerősebb rivális — ezt Szegeden igen jól megéreztek — most is Pozsony volt. Pozsonynak nemcsak jogakadémiája volt, mely az új egyetem alapjául kínálkozott. Ennél pillanatnyilag többet jelentett, hogy képviselője akkor Trefort Ágoston kultuszminiszter volt. Így érthető, hogy a csakhamar megindult félhivatalos és hivatalos szegedi akciók, amellet, hogy a szegedi

egyetem szükségességét hangoztatják, elsősorban a pozsonyi egyetem gondolata ellen irányulnak.

A Szeged mellett szóló érvek sorában a tiszta kultúráközvetítés mellett most már mind erősebben előnyomulnak a nemzeti gondolat érvei is. Vass Pál, a város jótollú aljegyzője fejtette ki a helyi lapokban ezeket az érveket. A kormányzat — mondja — a fajtisztá Alföldet kultúrpolitikailag eddig bűnösen elhanyagolta. Szeged színmagyar, de Pozsonyt az egyetem sem fogja magyarrá tenni, ha koronázó város korában sem tudott azzá lenni, még kevésbé a környező tót vidéket. Szeged azonban a Délvidék nemzetiiségi területein néhány évtized alatt csodákat tenne. A város hivatalos memorandumát is Vass Pál szerkesztette. Ebben is azt fejtegeti, hogy a pozsonyi egyetem legfeljebb csak védelmi szerepet töltené be a nemzetiiségek további előretörésével szemben, a szegedi azonban hódítana is a nemzetiiségek között. Mindenképpen imponáló, hogy Szeged vezetősége az árvízi katasztrófa után sem elégedett meg a rombadőlt város felépítésével, hanem az újjáépítést az egyetemmel akarta megkoronázni. Erős támasztékot kapott ebben a törekvésében Somogyi Károly kanonok alapítványában, aki 50.000 kötetnyi könyvtárát kifejezetten a jövőendő egyetem hasznára ajándékozta a városnak. Annak ellenére azonban, hogy 52 törvényhatóság, köztük a székesfőváros is és a délvidéki németiség is a harmadik egyetem szegedi elhelyezése mellett foglalt állást, a város reményei nem voltak rózsásak. Trefort a pozsonyi egyetem mellett nyilatkozott, mert — szerinte — Szegeden az egyetem kulturális előfeltételei nincsennek meg. Nem ért el a város eredményt 1880-ban a királyhoz küldött küldöttséggel sem. Trefort akkor (1881) szakértőket hozott ugyan Szegedre helyszíni szemlére, a város pedig újabb memorandumban kifejtette, hogy a szegedi egyetem 6225 négyzetkilóméter területéről, Csongrád, Békés, Arad, Bács, Torontál, Temes, Krassószörény, Baranya megyék, a Kiskunság, Szerém, Verőcze és Horvátország 3,964.000 lelket kitevő lakosságából, 24 fő, 6 algináziumából és 6 főreáliskolájából kb. 1000 hallgatóra számíthat, de memorandumára még választ sem kapott. Mindez azonban nem vette el a város kedvét. A millenium előtt újra elővette a kérdést. A vidéki városok, a vidéki sajtó, de fővárosi lapok is Szeged mellé álltak, sőt még Nyitra is Pozsony ellen fordult, mert Pozsony akkortájt lépett ki a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesületből. Ezt Szegeden különös elégtétellel vették tudomásul. Azonban a küldöttségjárás a kormányhoz és ismételten a királyhoz (1893-ban) most sem használt. A király és a kormány tagjai ugyan jóindulatukat hangoztatták, de Szilágyi Dezső igazságügyminiszter tartózkodó volt. Szilágyi viszont a kormány legsúlyosabb egyénisége, s akkortájt Pozsony képviselője volt.

Századunk első évtizedében a város egymásután indította útnak újabb memorandumait és küldöttségeit. 1900-ban memorandumot ad be, 1901-ben küldöttséget vezet Wlassich kultuszminiszterhez, 1904-ben a DMKE indít mozgalmat, 1906-ban a város igen előnyös ajánlatot tesz a kormánynak az egyetem fenntartására. 1908-ban küldöttség megy Apponyi kultuszminiszterhez, a küldött-

ségben ott vannak a délvidéki városok és megyék csoportjai. Apponyi a küldöttségnek kijelenti, hogy Szegednek egyetemet kell kapnia, de a városok sorrendjét most még nem tudja megmondani. Később tünt ki, hogy Szegedet a negyedik helyre tette volna... Szeged erőfeszítéseinek utolsó felvonása 1910-ben kezdődött. A város akkor valóban fejedelmi ajánlatot tett az egyetem megalapozására. Pénzértékben 12 millió koronán felül volt, amit hajlandó volt az egyetem rendelkezésére bocsájtani. 1911-ben monstre küldöttség kereste fel gr. Zichy János kultuszminisztert. A 427 tagú küldöttségben, melyhez még a DMKE népes csoportja és 200 délvidéki sváb gazda is csatlakozott, püspökök, főispánok, alispánok, polgármesterek, falusi bírák, képviselők, gimnáziumi igazgatók, társadalmi egyesületek vettek részt. A miniszter az Országház kupolacsarnokában fogadta a küldöttséget. Kijelentése, hogy ha Szeged nem is lesz az első, de egyetemet feltétlenül kap, eléggé kedvezőnek látszott, hiszen akkor már nyilvánvaló volt, hogy a kormányzat nem is egy, hanem két új egyetem felállítását tervezi. 1912-ben azután megtörtént a döntés — Pozsony és Debrecen javára...

Szeged tehát 120 esztendőn át hiába küzdött. Ennek ellenére nemcsak magyar vendégszeretettel fogadta a menekült kolozsvári egyetemet, hanem egyenesen magának követelte. És bár tudta, hogy az idők jobbrafordultával ez az egyetem visszamegy székhelyére, mégis olyan bőkezűséggel sietett támogatására, mintha örökre falai között maradna. A történelmi igazságszolgáltatás aktusa volt tehát, hogy 1940-ben a Horthy Miklós Tudományegyetem székhelyéül Szeged jelöltetett ki.

A több mint százesztendős kísérletek bizonyossága szerint Szeged mindig tudatában volt annak, hogy jövőendő egyeteme az Alföld és a Délvidék tájegyeteme lesz. Ezt a hivatást szentesítette a kormányzói szózat és vállalta önzetlen szolgálatkészséggel az egyetem a Délvidék felé már akkor is, amikor ez még idegen hatalom alatt görnyedt. Ma a Délvidék felszabadult részeinek már ténylegesen is felajánlhatja ezt a segítő szolgálatot.

A történettudományi feladatok vonalán első teendőként a Délvidék eddigi történelmi irodalmának hiánytalan összegyűjtése kínálkoznék. Ha tisztán látjuk, hogy elődeink a Délvidéknek eddig milyen történelmi problémáit tárták fel, a jövő munkatervét gazdaságosan állíthatjuk össze. Az egyetemmel szorosan együttműködő *Alföldi Tudományos Intézet* megjelenés előtt álló Évkönyvében ennek a munkatervnek a kereteit részletesebben iparkodtam felvázolni. Itt tehát a lényeg ismételtesére szorítkozom.

A kétségtelenül legelsőrendű feladatot jelentő telepítés-, város-, község-, népiség- és nemzetiségtörténeti kérdések mellett a programba fel kell venünk a vármegyei életet élő akkori „politikai nemzet”, a nemesség, a jobbágyosság, általában a Délvidék társadalmának történetét. Ide tartozik a társadalmi egyesületek története is.

Kimerítő feltárást kívánnak — felekezeti különbség nélkül — a Délvidék egyházi intézményeinek és a vallási életnek a multja, katolikus részről különösen a kalocsai egyházmegye, továbbá az itt élt szerzetesrendek története. Országosan elhanyagolt még az isko-

lázás története különösen az elemi fokon. Ehhez a problémához főképpen az egyházi (plébánia, parókiái) levéltárak ígérnek bővebb anyagot.

Ipar, kereskedelem és mezőgazdaság multja különös tekintettel a Délvidék sajátosságaira, a munkaterv fontos részét fogja tenni.

Ki kell terjeszkedni a kutatásnak az országos politikai mozgalmak és események délvidéki visszhangjára, az eszméáramlatok helyi lecsapódásaira és módosulásaira. A politikai és eszmei áramlatok helyi színeződése különösen a helyi hírlapirodalomban figyelhető meg. Fel kell tehát tárni a délvidéki nyomdaipar és hírlapirodalom történetét is.

Egyetem és táj ezt a történeti problémakört csak vállvetett munkával tudja megoldani. Ezért az egyetemnek fel kell vennie az érintkezést a Délvidéken élő helyi történetírókkal. De amellett keresnie kell a kapcsolatokat a törvényhatóságokkal, különösen a törvényhatósági levéltárakkal, hogy a történeti forrásanyag feltárása akadálytalanul megtörténhessék. Ezen a réven remélhető a sajnos mindenütt pusztulóban levő, de a községek társadalmi, gazdasági, kulturális és vallási múltjára egyaránt fontos helyi (egyházi, közigazgatási) levéltárak megmentése is.

Az egyetem történelmi tanszéke a Délvidék történelmi feladatainak szolgálatát a maga részéről azzal is elő kívánja mozdítani, hogy a történelemszakos hallgatókkal, különösen a Délvidék szülöttjeivel délvidéki témákat dolgoztat fel. Az egyetemről kikerülő és a Délvidék középiskolaiban elhelyezkedő történettanárok lesznek az egyetem és táj közös munkájának állandóan felfrissülő összekötői.

IRODALOM: Banner János, *Szeged települése*: Föld és Ember, 1935; Banner János, *Szegedi telepítések Délmagyarországon*: Földrajzi Közlemények, 1935; Bálint Sándor, *A szegedi egyetem és a Délvidéki táj*: Magyar Szemle, 1943, XLIV. köt. 14. sz.; Denifle Heinrich, *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*, Berlin, 1885; Gál Ferenc, *Főiskolai törekvések Szegeden, 1790—1922*, Szeged, 1929; Hóman—Székfű, *Magyar Történet*. 3. kiad. II. köt.; Hermann—Artner, *A hittudományi kar története* (A Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem története, I. köt.) Budapest, 1938; Mályusz Elemér, *A helytörténeti kutatás feladatai*: Századok, 1923—24; Paulsen Friedrich, *Die deutschen Universitäten und das Universitätsstudium*, Berlin, 1902; Reizner János, *Szeged és Délmagyarország*: Dugonics Társaság Évkönyve, 1894.

HERMANN EGYED

A szegedi jogi kar

A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR szempontjából kívánok hozzászólni a szegedi egyetem kérdéséhez. A jog- és államtudományi kar a Horthy Miklós Tudományegyetemen egyelőre szünetel. Ennek folytán úgy érzem, hogy mint az utolsó